

Masal ve Efsanelerde Yaşlıların Öldürülmesi Motifi

The Motif of Killing the Elders in Tales and Legends

Bora YILMAZ*

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van/Türkiye.

Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Van /Turkey.

boraylmz.775@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0359-0005

Öz

Yaşlıların öldürülmesi, uzun zamandır bilim çevrelerinin tartıştığı, bilim insanlarının bir kısmının da kabul ettiği bir olgudur. Söz konusu olgu, günümüzde “ötanazi”nin bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinden derlenen sözlü kültür ürünlerinde yaşlıların öldürülmesi motifiyle, bu motifin pek çok varyantıyla karşılaşılmaktadır. Söz konusu motif Avrupa’dan Asya’ya, Afrika’nın bir bölümüne kadar yayılmış durumdadır. Motifin Türk anlatılarında az da olsa kullanıldığı görülmektedir. Yaşlıların öldürülmesi, halk anlatılarında çok farklı şekillerde yer alabilmektedir. Yaşlıların öldürülmesi motifinin bulunduğu efsane ve masalarda, geleneklerin sürdürülmesi ve son bulması ekseninde anlatımın kurulduğu görülmektedir. Makalede; bireyin gelenek ve kendisi arasında kalması durumu, halk anlatılarında yaşlıların öldürülmesi motifi üzerinden ele alınmaktadır. Bu motifin dünya anlatılarında çeşitli varyantları olduğu belirtilmekte, bunların mukayesesi yapılmaktadır. Varyantların ortaya çıkış sebepleri, yaşlıların toplum içindeki rolü, yaşlanan insanların neden ölmesinin istendiği halk anlatılarındaki şekilleriyle ifade edilmektedir. Anlatılarda yaşlıların geleneklere bağlı olarak öldürülmesi, bir süre sonra bir kişinin bu geleneğe açık ya da gizli şekilde karşı gelerek sürekliliği etkilemesi, yaşlıların öldürülmesi geleneğinin ortadan kalkmasındaki rolü ele alınmaktadır. Bireyin öldürmeye dair eğilimleri, halkın bu eğilimlerdeki rolü, yaşlı bireylerin geleneklere bağlı kalmak adına ölümü kabul etmesi makalede sosyal ve psikolojik açıdan analiz edilmeye çalışılmaktadır. Makale, dünya halklarının ve özelinde insanın düşüncesinin, anlatılardaki yansımalarına küçük de olsa bir ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, masal, efsane, kıtlık, ölüm, ötanazi.

Abstract

The killing of the elderly (senicide) is a phenomenon that has been discussed by scientific societies for a long time and has even been accepted by some scientists. The phenomenon in question is considered a type of “euthanasia” nowadays. In oral lores collected from various parts of the world, the motif of killing the elderly in many variants is evident. The motif in question has spread from Europe to Asia and even parts of Africa. It has been seen that this motif is used slightly in Turkish narratives as well. The killing of the elderly can take place in many different ways in folk narratives. In the legends and tales with the motif of killing the elderly, it is seen that the narrative is established on the axis of the continuation and termination of the traditions. In this article, the situation of the individual being stuck between tradition and himself through the motif of killing the elderly in folk narratives is addressed. The different variants of this motif in the word are stated, and these variants are compared with one another. The reasons for the emergence of these variants, the role of the elderly in society, and why elderly people are wanted dead are expressed in folk narratives. The killing of the elderly in accordance with the traditions, the effect of people on its continuity by opposing this tradition openly or secretly after a while, and their role in the disappearance of the tradition of killing the elderly, are addressed. The tendency of an individual to kill, the role of other people in these tendencies, and the acceptance of death by the elderly themselves to adhere to the traditions are analyzed in the article from a social and psychological point of view. This article aims to shed even a dim light on the effects of narratives on the people around the world and in particular their thoughts.

Keywords: Folklore, tale, legend, famine, death, euthanasia.

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10/08/2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 12/09/2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30/09/2022

Atf: Yılmaz, B. (2022). Masal ve efsanelerde yaşlıların öldürülmesi motifi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 44 - 51

Citation: Yılmaz, B.. (2022). The motif of killing the elders in tales and legends. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 44 - 51

Giriş

Yaşlılık, insanların görünümde fiziksel değişiklik yaşamaması, vücudunun hareket kabiliyetinin azalması, duyarısındaki keskinliğin zamanla azalması, diş etlerinin çekilmesi, konuşma hızında azalmanın yaşanması ve duraksamalarda artışın olması, fiziksel yavaşlamalara rağmen zihinsel anlamda çok büyük gerilemelerin olmaması durumudur (Zastrow vd. 2015, s. 276-280). Ülkemizde yaşlılık sınırı 65 yaş olup, bu yaş ve üzerindeki bireyler yaşlılık araştırmalarına konu olmaktadır. Türkiye yaşlı nüfusun ve ortalama ömür uzunluğunun arttığı bir ülkedir. Aynı şekilde dünya ülkelerinde de yaşlı nüfusunda ve ortalama yaşam uzunluğunda artış gözlemlenmektedir (Hürriyet, 2018). Ülkemiz yaşlılarının mutluluk sebebinin büyük çoğunlukla “aile ile yaşama” olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2018). Toplumumuzda genel itibarıyla saygı gören yaşlılar, özellikle geniş ailelerin “reisi” konumundadırlar.

Yaşlıların öldürülmesi olgusu, günümüz insanı, özellikle de yurdumuz insanı için “vahşi”, belki de inanılması imkânsız bir olay olarak görülse de tarihte vuku bulmuş olaylar, söz konusu olgunun yok sayılamayacağını göstermektedir. Bu konuyla ilgili masal motiflerini ele aldığı bir çalışmada Hasan Özdemir, Herodot ve Strabo’dan beri yaşlıların öldürülmesi iddiasının sürekli yinelenildiğini, bunun farklı kültürlerde varlığının söz konusu olduğunu, savaş, hastalık ve açlık gibi durumlarda aktivitesini yitiren yaşlıların öldürüldüğünü ya da ölüme terk edildiğini bilim adamlarının da kabul ettiğini belirtir (1992, s. 289). Jean Poul-Roux, Altay Türklerini konu aldığı bir kitabında Altay bölgesinde yaşayan eski dönem halklarının yaşlıları çeşitli gerekçelerle ve çeşitli şekillerde öldürdüğünü belirtir. Roux, öncelikle göçebe olan bu insanların düşmana yenilme, esir olma vb. durumlarda ölümü yeğlediklerini belirtip, “yaşlılık” denilen insanı fiziksel olarak zor duruma düşüren bu “hastalık” için de aynı durumun geçerli olabileceğini anlatır. Roux, Altay Türklerinin yaşlıları öldürdüğüne dair kesin bir bilgisi olmadığını bildirmekle beraber, çeşitli araştırmacıardan aktardığı bilgilere göre Buryatlar’da yaşlıların büyük bir yağ parçası yutturulmak ve nefessiz kalmak suretiyle, Yakutlar’da diri diri gömülmek ya da ormanda, ıssız yerlerde bırakılmak suretiyle ölüme terk edildiğini belirtir (1999, s. 71-73). Muvaffak Duranlı bir makalesinde; Saha Türklerinde bu uygulamanın varlığının bilinmemekle birlikte, Saha efsanelerinde söz konusu olgunun var olduğunu belirtir (2015, s. 45-46). Griffis, 1894’te yayımlanan bir eserinde Kore’de geçmiş yüzyıllarla dini ya da başka vesilelerle insanların öldürüldüğünü, *ko-rai-chang* adında detaylı bilgiye sahip olmadığı bir geleneğe göre, yaşlı erkeklerin gömülerek öldürüldüğünü belirtir (1894, s. 83’ten akt. Işık, 2016, s. 135). Japon geleneksel hayatında da yaşlı ve hasta kişilerin vahşi doğaya bırakılarak ölüme terk edildiği (Ömeroğlu, 1993, s. 191) bilgisi mevcuttur. Günümüzde, Hindistan’ın Tamil Nadu eyaletinde *thalaikoothal* adıyla sürdürülen bir gelenek, yaşlıların öldürülmesi olgusunun halen gündemde olduğunu gösterir. Bu geleneğe göre günlük aktivitelerini yerine getiremeyecek durumda ya da ağır hasta olan yaşlılar, yakınlarının teklifi ya da kendi istekleriyle öldürülmeyi kabul eder. *Thalaikoothal*, kişinin başına yağ sürülüp, Hindistan cevizi suyu ve brendi (alkollü içki) karışımı gibi vücuda zarar verecek bir içkinin içirilmesi sonucu vücudun felç olması, birkaç saat sonra da ölmesi şeklinde gerçekleşir¹. Bu öldürme işlemine tıp dilinde *ötanazi* denir. Fakat tıbbi açıdan ötanazi uygulanacak kişinin tedavi edilemez durumda bir hastalığının bulunması, yoğun acılar çekiyor olması şarttır. Bu kişinin kendi isteği ya da yakınlarının isteği üzerine doktor gözetiminde, yasal süreçlere uygun bir şekilde öldürme gerçekleşir (Özen vd., 2010, s. 17). Burada önemli olan, öldürme işleminin mümkün olduğunca acısız bir şekilde (ilaç vb. yollarla) gerçekleştirilmesidir.²

Günümüz Türk toplumunun değerler yargısının çok büyük bir bölümünün İslam inancından kaynaklandığı düşünüldüğünde, yaşlıların öldürülmesi ya da terk edilmesi uygulamalarının kabul

¹Bu geleneğin uygulanmasına tanık olmuş iki kadının anlatımı için bk: <https://www.youtube.com/watch?v=sPFaAOrIMFc> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

² Makaleye konu olan öldürme işlemi, tıp bilimine başvurulmadan, sosyal ve psikolojik şartlar gereği, kişinin yakınları tarafından gerçekleştirilen bir olgudur.

edilemez olduğu görülmektedir. İslam kültüründe yaşlılar, aileler ve toplumun tamamı için bir yük değil aksine saygı duyulması gereken, yaşlılığında hayat tecrübelerinden dolayı hürmet gösterilen, rahmete ve berekete vesile olacakları düşünülen insanlardır. Özellikle anne ve babalara yaşlılıklarında sahip çıkmak, sevgi göstermek hatta onlara “of” bile dememek İslam kültüründe yer alan ve sıkça dile getirilen prensiplerdendir.³

1. “Yaşlıların Öldürülmesi” Motifini İçeren Çeşitli Halk Anlatıları

Yaşlıların öldürülmesi motifi, masalarda bazen de efsanelerde yüzyıllardır kullanılmaya devam etmiştir. Hasan Özdemir, yaşlıların öldürülmesiyle ilgili bir makalesinde Antti Aarne-Stith Thompson’ın *The Types of the Folk-Tale. A Classification and Bibliography* adlı çalışmalarında yer alan 981 numaralı masal tipinden söz eder (1992, s. 287). Söz konusu masal tipi, gizlenen ve sonra bilgeliğiyle ülkesini kurtaran yaşlı adamdır. Yaşlı adamın hikâyesi kısaca şöyledir: Kıtık dönemi yaşayan bir krallıkta bütün yaşlı erkeklerin öldürülmesi emredilir. Bu emre uymayan bir adam, yaşlı babasını saklar. Genç yöneticilerin elindeki ülke kötü bir hâldedir, yaşlı adam ortaya çıkar görevlerini yerine getirir ve bilgeliğiyle ülkesini kurtarır (Aarne vd., 1961, s. 345). Özdemir bu masal tipinden hareketle, yaşlıların öldürülmesinin nasıl son bulduğunu anlatan halk anlatılarının hangi ülke ve bölgelerde bulunduğunu detaylı olarak verir. Söz konusu ülkeler Avrupa’nın kuzey ve batı bölgelerini, bazı Akdeniz ülkelerini, Avrupa’nın doğusunu, Asya’nın kuzeyini ve iç bölgelerini, Uzakdoğu’yu, Amerika’nın güneyini, Afrika’nın birkaç ülkesini kapsamaktadır (1992, s. 288).

Wolfram Eberhard, *Çin Simgeler Sözlüğü*’nde “altmış” maddesini açıklarken, bu rakamın Çin kültüründe, insan hayatı için yeni bir döngü ifade ettiğine, hayatın 60 yıldan oluşması ile ilgili bir inanca, 60 yaşına gelen insanların bir mağaraya, diri diri gömüldüğüne dair bir efsanenin modern Çin’de anlatıldığına değinir. Bu efsaneye göre, ne imparatorun ne de bakanının cevaplayabildiği bir soruya genç bir adam cevap verir. Sorunun yanıtlanması insanları hayrete düşürür, bunu nasıl yaptığı gence sorulur. Genç de babasını, kanuna uygun şekilde diri olarak mağaraya gömdüğünü, fakat onu besleyebilmek için duvarda bir aralık bıraktığını, sorunun cevabını babasının bilip kendisine söylediğini anlatır. Bunun üzerine imparator, yaşlıların canlı gömülmesi âdetini sona erdirir (Eberhard, 2000, s. 32-33).

Japon halk anlatılarında benzer bir motifin kullanıldığı, söz konusunun motifin Japon yazar Shichiro Fukazawa tarafından *Narayamabushi-ko* (The Ballad of Narayama/Narayama Türküsü) adıyla 1957’de roman şeklinde yayımlandığı bilinir. Söz konusu roman iki defa sinemaya uyarlanır. Bunlardan birincisi 1958’de gösterime girer, yönetmeni Keisuke Kinoshita’dır (Kinoshita, 1958). İkinci uyarlama ise 1983’te gösterime girer. Romanla aynı adı taşıyan, Shohei Imamura tarafından yönetilen bu ikinci film, Cannes Film Festivalinde Altın Palmiye ödülü kazanır. Söz konusu roman ve filmlerde, yaşlıların zamanı gelince oğulları tarafından bir dağa götürülüp terk edilmek suretiyle ölüme mahkûm edilmesi anlatılır. Burada daha önce anlatılan masalda, efsane motifinden farklı olarak yaşlı anne gönüllü olarak ölümü ister, oğlu bu durumu istemese de annesine itiraz edemez ve romanın/filmlerin sonunda yaşlı kadın ölür.

Yaşlıların öldürülmesi motifi Kafkasya’nın Türk dili konuşan halklarından Karaçayların anlatılarında da kullanılır. Rimma Ortabayeva’nın *Karaçay-Malkar Folklor* ve Tanzila Hacıyeva’nın *Qaraçay-Malqar Folklor Hrestomatiya* adlı kitaplarında bu konuyla ilgili bir efsane metni yer alır. “Orayda” adlı bu efsane yaşlıların öldürülmesinden nasıl vazgeçildiğini anlatır (Işık, 2016, s. 135-136). Yukarıda bahsettiğimiz dünya anlatılarıyla benzerliği olan bu efsanede birkaç farklı nokta bulunur. Efsane kısaca şöyledir: Eski zamanlarda Karaçaylar arasında bir grup yönetici bulunur. Bu

³ Kur’an-ı Kerim’de bu konu hakkında şu ayetler yer almaktadır: “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et (İsrâ Sûresi, 27/23-24).” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2052/23-24-ayet-tefsiri> (Erişim Tarihi: 08.09.2022)

yöneticilerin kararıyla ailesinde yaşlı olan bir kişiye, ebeveynini alıp götürmesi, kayalık ve uçurumlarla dolu bir bölgede, aşağı atmak suretiyle ebeveynini öldürmesi söylenir. Bunun yapılma sebebi, yaşlıların varlığının o bölgeye felaket getireceği kaygısıdır. Bir adama yaşlı babasını bu şekilde öldürmesi söylenir. Adam bunu istemez, babasıyla anlaşır, onu bir mağaraya bırakır, diğerlerine de babasını kayadan attığını söyler. Babasının yanına gidip ona yiyecek götürülen adam, onun verdiği akıl sayesinde hayvan sürüsünü büyütür, geliştirir, ekinini artırır. Çevresindekiler kıtlık dönemi yaşadığı için zor durumda olup, adamın nasıl böyle bereketli bir yaşamı olduğunu merak eder, bunun nedenini sorarlar. Adam, babasını öldürmeyip onun bilgisinden yararlandığını anlatır. Böylece yaşlıların bilgili olduğu, bundan yararlanmak gerektiği anlaşılır ve yaşlıların öldürülmesi âdetinden vazgeçilir. Köyün gençleri yaşlı adamın bulunduğu mağaraya gider. Yaşlı adamın adı “Oyra”dır. Gençler adamı köye getirirken “Oyra, orayda...” diye şarkılar söylerler. Bir zaman sonra bu şarkının sözleri gelişir, düğünlerde söylenmeye başlanır (Ortabayeva, 1987, s. 67-68’den akt. Işık, 2016, s. 135). Burada dünyadaki kullanımından farklı olarak yaşlı adamın adının bir de şarkıya kaynaklık ettiği, düğünlerde söylenen bir şarkının hikâyesini oluşturduğu görülür (Işık, 2016, s. 135).

Karaçayların “Orayda” efsanesiyle oldukça benzer olan, birkaç noktasiyla ondan ayrılan bir de Kuzey Kafkas anlatımı vardır. Kafkas destan kahramanlarından olan Nart Badinokhue⁴, yaşlanan babasını geleneklere uygun olarak, sepete koyup sürükleyerek “Jığeyıbg” (Yaşlılar Kayası)’a doğru götürür. Yolda giderken ayağı bir taşa takılıp düşer. Bunu gören babası oğlunun hâline güler. Badinokhue, babasına neden güldüğünü sorunca yaşlı adam, kendisinin de yıllar önce babasını Jığeyıbg’a götürürken böyle taşa takılıp düştüğünü söyler. Badinokhue bunu duyunca babasını öldürmekten vazgeçer, onu bir mağaraya gizler, kıtlık döneminde babasının verdiği öğütleri dinler, hayvanı iyi, ekini bereketli olur. Halk ona bunu nasıl başardığını sorunca, babasıyla yaşadıklarını anlatır. Yaşlıların bilgili olduğu anlaşılınca onların öldürülmesi âdetinden vazgeçilir (Huvaj, 2003, s. 5-7). Burada bir önceki anlatıdan ve diğerlerinden farklı olarak iki nokta bulunur. Birincisi Jığeyıbg adlı bölgenin varlığıdır. Burada bir bölgenin adının nereden geldiğine, coğrafi bir bölgenin varlığına dair ipuçları bulunur. İkincisi taşa takılma, yaşlı babanın bu durumu kendisinin de yaşadığını söylemesi ve bundan dolayı Badinokhue’nun babasını öldürmekten vazgeçmesi bölümüdür.

Yaşlıların öldürülmesine dair bir makalesinde Hasan Özdemir, dünya anlatılarının yanında Anadolu’nun çeşitli şehirlerinden derlenen anlatıları da aktarır. Bunlardan birisi Antalya-Akseki’nin bir köyü olan Güzelsu’da “Gocalarçukuru” adlı yer için söylenen bir varyanttır. Buna göre, eski zamanlarda yaşlanan, elden ayaktan düşen köylüler Gocalarçukuru’na götürülüp koyulur, ölüme terk edilir. Bir gün bir adam, yaşlı babasını bu çukura götürürken yorulur, dinlenmek için bir yere oturur. Babası, kendisinin de bir zaman babasını çukura götürürken aynı yerde dinlendiğini söyler. Oğlu, ihtiyarlayınca çocuklarının da kendisini böyle çukura, ölüme götüreceğini düşünüp babasını öldürmekten vazgeçer, babasını köye geri getirir. Bunun ardından köylü, yaşlıları Gocalarçukuru’na götürmekten, onları ölüme terk etmekten vazgeçer (Özdemir, 1992, s. 294-295).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi yaşlıların öldürülmesi motifi dünyanın çeşitli yerlerinde, çeşitli anlatı türlerinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Merkezinde yaşlıların öldürülmesi geleneği ve bu geleneğin terk edilmesi bulunur. Anlatıların tamamında yaşlıların doğrudan öldürülmesi yahut ölüme terk edilmesi durumu görülmektedir. Bu durum anlatıların ortak noktası iken detaylarda çeşitli farklılıklar dikkat çekmektedir. Çin anlatısında diri diri gömülme motifi varken, Japon anlatısında yaşlı kişinin gönüllü olarak ölümü tercih ettiği görülmektedir. Karaçay anlatısında yaşlıların öldürülmesi âdetinin son bulduğu ve bu durumun bir halk şarkısının ortaya çıkmasına da zemin hazırladığı söz konusu olur. Kuzey Kafkasya ve Anadolu anlatılarında, yaşlının öldürüldüğü yer, coğrafi bölgeye adını verir.

⁴ Nart Badinokhue, doğruluğu, temiz kalpliliği ile tanınan, Nart destanlarının önemli kahramanlarından (Mizhaev vd., 2012, s. 101).

2. Sosyal Psikoloji Açısından Yaşlıların Öldürülmesi Motifi

Yaşlıların öldürülmesine dair halk anlatıları masal, mit, efsane gibi farklı türlerde bulunmaktadır. Bu üç anlatım türü arasında çeşitli bağlar bulunmakta, bazen birinden diğerine geçiş söz konusu olabilmektedir. Özellikle efsane şeklindeki anlatılarda, yaşlıların öldürülmesinin geleneksel bir boyut taşıması, onun gerçeğe yakın olduğunu, halk tarafından “yaşandığına inanılan” bir özellik taşıdığını gösterir. Aynı şekilde efsanelerde, yaşlıların ölüme terk edildiği yerlerin adlarıyla anılması da bu gerçeklik algısını ve geleneğin varlığına dair düşünceleri kuvvetlendirir. Bu açıdan, söz konusu efsaneler halkın geleneklere bakışını, bunları kabulünü, gelenekler hakkındaki bireysel fikirlerini de içerir.

Yaşlıların öldürüldüğünü anlatan, önceki sayfalarda yer verdiğimiz, halk anlatılarının başlangıcında bu fiilin bir gelenek sebebiyle işlendiği belirtilir. Öldürme işinin geleneğin gereği olarak vurgulanması, bir insanın yaşama hakkını elinden almanın “haklı” görülmesine sebep olabilir. Çünkü kişi, yaşadığı toplumun geleneklerine uymak durumundadır. Özellikle ilkel toplumlarda geleneklere uyma, öncekilerin yaptıklarını sürdürme alışkanlığı vardır. Alışkanlığın gücü, geleneksel emirlere duyulan saygı, topluluğun görüşünü yerine getirme isteği ve geleneğe olan duygusal bağlılık, ona uymayı beraberinde getirir (Malinowski, 1998, s. 39). Erich Fromm, bu durumun kişinin dış dünyadaki otoriter sisteme boyun eğme zorunluluğu olmasına bağlar. Fromm’a göre, kişinin dış dünyada maruz kaldığı zorlamalar, onun iç dünyasında da etkisini gösterir (1994, s. 145). Geleneklere uyan insan toplum tarafından kabul edilir, bir ortak gibi düşünülür. Fakat geleneklerin dışına çıkan, onlara karşı gelen insan kınanmaya, dışlanmaya mahkûm olur. Dış dünyanın bu zorlamaları, kişinin kendi içinde muhakeme yapmasını, geleneklere uyup uymamasının kendisi açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını hesaplamasını sağlar ve kişi buna göre tutumunu belirler. İnsanın sosyal bir varlık olması, en azından bir toplulukla iç içe yaşama gerekliliği bu düşüncelerin temelini oluşturur. Makalede ele aldığımız anlatılarda, yaşlıların öldürülmesi geleneğinin de varlığı ve devam etmesi, geleneğin bu yaptırım gücünden kaynaklanır, insanların geleneksel olanı sürdürme eğilimiyle açıklanabilir.

Yaşlıların öldürülmesi ile ilgili anlatıların bazılarında, bu fiilin geleneğin bir parçası olmasının yanı sıra, yaşlıların varlığının “felaket” getireceği inancı da bulunur. Bu inanç, yaşlıların “tehlikeli” varlıklar olarak görüldüğünü, onların günlük hayatın “normal” bireyleri olmadığını anlatır. Freud, ilkelerde bir kuralın ya da âdetin biricik sebebinin “boş inanç” olmasının mümkün olmadığını, bunun altında gizli öğeler olduğunu savunur (Freud, 2017, s. 145). Yaşlıların felaket getireceği inancının da boş bir inançtan çıkmadığını düşünmek mümkündür. Burada öldürme düşüncesinin kuvvetli bir sebebe bağlanması için “felaket” vurgusu yapılıyor olması ihtimal dâhilindedir. Öldürme fikri ise insanın içindeki bastırılmış şiddet duygusuyla (Enriquez, 2004, s. 179) açıklanabilir. Yaşanan çevre, düzen insanın şiddet ihtiyacını karşılamasına engel olabilir. Yaşlıların öldürülmesi eylemi, birebir şiddet içermese de insanın öldürme isteğini karşılayarak, bunu meşru olarak yapmasına olanak tanıyabilir.

Yukarıdaki anlatılarda kıtlık dönemine, maddi yokluğa vurgu yapıldığı görülür. Bu vurgu iki yerde yapılır. Birincisi yaşlıların öldürülmesinin gerektiği, kıtlık olduğu için zor durumda bulunduğu ile ilgili bölümdedir. Burada yaşlının aileye ve topluma bir “yük” olarak görüldüğü açıktır. Hindistan’ın Tamil Nadu eyaletinde daha önce de sözünü ettiğimiz *thalaikoothal* geleneğinin yakın geçmişe kadar sürmesinin önemli sebeplerinden biri yoksulluktur. Eyaletteki yaşlıların bakım masrafları, devletin verdiği yardımın ve hizmetlerin yetersiz kalması gibi maddi sebepler yaşlıların “yük” olarak görülmesine neden olur (Chatterjee, 2014, s. 2007). Halk anlatılarında kıtlığa vurgu yapılması, ölümün maddi yetersizliklere bir çözüm yolu olarak sunulduğunu gösterir. Anlatılarda yaşlıların öldürülmesinin, günümüzde de kabul gören bazı yanlış görüşlerle ilgisinin olması da mümkündür. Bu yanlış görüşler, yaşlıların “bağımlı, hasta, yalnız, değişime karşı, unutkan” gibi önyargularla yaftalanması, “bunak, kocamış, moruk, eski kafa” gibi rencide edici sıfatlarla kategorize edilmesi şeklindedir (Akçay, 2015, s. 81).

Anlatıların bazılarında kıtlığa ikinci defa vurgu yapıldığı görülür. Bu vurgu da yaşlı adamın verdiği öğütler vesilesi ile oğlunu verimsiz hasattan kurtarması ve bir kıtlık döneminin içerisinde

yaşanmasına rağmen buğdayının bol olması kısmıdır. Bu ikinci vurgu, yaşlı babasını öldürmeyen oğlun ekinlerinin, hayvanlarının çok olmasının dikkat çekmesiyle ortaya çıkar. Zor günler geçiren halk, ekini bereketli olan adama bunun sebebini sorar. Sebebin yaşlı adamın öldürülmeyip, öğütlerinin dinlenmesi olduğu anlaşılır. Bu durumda da halk, kendi çıkarlarını korumak, kıtlık dönemini atlatmak için yaşlıların bilgeliğinden yararlanmayı tercih eder, onları öldürme geleneğini ortadan kaldırır. Kıtlığın yaşlının öldürülmesi ve sonra da yaşatılması için bir sebep olarak gösterildiği açıktır. Fakat bunun arka planında kişinin ve toplumun çıkarlarının, onları nasıl tezat oluşturabilecek şekilde davranmaya ittiği görülür. Birinci fiil ile ikinci fiil birbiriyle çelişir gibi görünse de zemininde insanın “kendi yararını gözetme ilgisi” şeklinde tanımlanan “öz-çıkır” kaygısı yatar (Fromm, 1994, s. 135). Anlatılarda yaşlıların bilgi kişiliklerinden, bunun gençlere faydalı olabileceğinin düşünülmesinden dolayı yaşlıların öldürülmesi geleneğinden vazgeçildiği anlatılır. Bu da yaşanan olaylardan ders çıkarıldığı sonucuna, gençlerin yaşlılara artık saygı duyacağı fikrine ulaşmamızı sağlar. Bu duruma geleneksel yaşam ve fikir dünyasının gelişimi açısından da bakılabilir. Geleneksel yaşamda fikirler, duruma, olaylara göre değişir, işlevini yitiren, artık yarar sağlamayan fikirler yerini yararlı olanlara bırakır (Goody, 2011, s. 68). Adamın yaptığı fiilin kendilerine yarar sağlayacağını gören halk, öldürme geleneğini artık işlevsiz görüp onu terk etmeyi seçer, bu yeni geleneklerin doğuşuna zemin hazırlar. Yeni gelenek ise yaşlılara saygı duyulması, onların “bilge” kabul edilmesi şeklindedir.

Makalede yer alan anlatılarda yaşlıların isteyerek ya da istemeyerek öldürülme kararı kabul ettiği görülür. Bu konuda kültürel farklılıklardan dolayı yaşlının ölmeye gönüllü olması ya da olmaması durumu söz konusudur. Yaşlının gönüllü olarak ölüme gidişi, yukarıda Japon halk anlatısı ve bundan uyarlanan roman, film örneğinde görülür. Yaşlı kadın, oğlunun onu ölüme terk etmesini gönüllü olarak ister. Burada diğer bireylere yük olmamak, onların varlığına dolaylı da olsa zarar vermemek fikri olabileceği gibi, “yaşamı doruk noktasında bırakmayı bilmek” (Geçtan, 2016, s. 190) fikri olması da mümkündür. Yaşlıların, dini kabuller gibi sebeplerle ölüme bakış açısı, ölümü hayatın sonu olarak algılamaması, gençlerin ölüme bakışına göre farklılık gösterebilir. Yaşlıların ölümü kabullenmesi, onların gelecekte olacak olan ölüm gerçeğini kabullenmesidir, bu durum onların duygusal olgunluğunun da bir göstergesidir (Onur, 2014, s. 391).

Yaşlıların öldürülmesi ile ilgili anlatıların bir başka dikkat çekici noktası, anlatı kahramanı adamın yaşlı ebeveynini öldürmek istememesidir. Yaşanılan yerin halkı bu öldürme olayını uzun yıllardır gerçekleştirirse de adam, babasını/annesini yaşatmayı tercih eder. Anlatılarda adamın yaşlı babasıyla bir anlaşma yaptığı, onu beslediği, onu öldürmediğine dair hiç kimseye bilgi vermediği görülür. Bu durum, adamın geleneklere başkaldırması, isyan etmesi anlamına gelir. Başkaldırı, emreden yönetimin/topluluk kurallarının sorgulanması, kişinin kendisine dayatılan kurallarla, geleneklerle ilgili “iyi ve kötü” ayrımını yapmasıdır (Fromm, 1994, s. 22-23). Burada başkaldıran adam, kendisinin dışlanacağını, toplulukta barındırılmayacağını bilerek, topluluktan babasını öldürmediği gerçeğini gizleyerek, üstü örtülü bir isyan içindedir. Ekininin verimli olması, hayvanlarının çoğalması onun gerçeği söylemesi için zorlayıcı bir unsur olsa da adam, korkmadan bu itirafı yapabirmiştir. Bu da onun yenilik isteyen, geleneklerin yanlış olabileceğini düşünen yapısından gelir. Adam, babasının boyun eğdiği, kabul ettiği geleneğe karşı çıkarak yeni bir dönem başlatır. Enriquez, en ilkel toplumlar dâhil, gençlerin tüm toplumlarda yeniliğin ve başkaldırının gücünü temsil ettiğini savunur (2004, s. 258). Anlatılardaki durum da Enriquez’in düşüncesiyle uyumludur.

Sonuç

Halk anlatıları yüzeysel olarak incelenmektense derin analizlere tabi tutulursa, halkın hayata bakış açısı, inançları, psikolojisi vb. konularda önemli fikirler elde edilir. Kültürel değerlerin, geleneklerin insanlar üzerinde nasıl bir otorite sağladığı, kişinin bireysel olarak buna ne kadar karşı çıkabileceği, bunun psikolojik boyutu hakkında fikir sahibi olunur. Makalede, yaşlıların öldürülmesi hakkında anlatılan halk ürünleri, yaşlıların bilgeliğinin keşfedilmesini, “yanlış” bir gelenekten nasıl dönüldüğünü anlatırken, derininde daha detaylı bilgiler barındırdığı görülmüştür. Anlatılar, bu “yanlış”tan önce ve sonra insanların hayatlarında yaşanan gelişmeleri yansıtır. Makalede yaşlıların öldürülmesinin, insanın bireysel bencillikleri kaynaklı bir eylem olabileceği gibi toplumun baskısı

sonucu gerçekleştirilen bir eylem olabileceği de görülmüştür. Yaşlıların öldürülmesi geleneğinin doğrudan ve dolaylı yoldan sebepleri incelenmiş, geleneğin kişinin ve toplumun yararı güdülerken nasıl terk edildiği, bu açıdan da geleneklerin değişkenliği, terk edilebilirliği anlatılar üzerinden gösterilmiştir. Yaşlıların öldürülmesi motifi, Anadolu ve dünyanın çeşitli yerlerinde farklı varyantlarla anlatılmaya devam edilmekte, her varyantta farklı noktalar, ayrıntılar içermekte, bu ayrıntılar da toplumun düşünce yapısından parçalar taşımaktadır. Önemli olan sadece olaylardaki değişim değil, onların anlatmaya çalıştığı simgelerin tahlil edilmesidir. Halk anlatıları, halkın düşünce dünyasını simgelerle dolu bir şekilde yansıtmaya devam etmektedir.

Halk anlatıları ait oldukları toplumların dünya ve öte dünya algısını da yansıtan ve ortaya çıkaran metinlerdir. Bu tür anlatılar vesilesi ile toplumların hayat felsefeleri ve toplumsal değerleri de gün yüzüne çıkmaktadır. Farklı coğrafyalarda farklı toplumlar içerisinde ortaya çıkmış olmalarına rağmen bu anlatılar vesilesi ile yaşlılara karşı ortak bir bakış açısının ve benzer bir tutumun olduğu görülmektedir. Kısmen günümüz şartlarında yanlış ve eksik bir tutum olarak algılansa bile her anlatı üretildiği ve ortaya çıktığı dönemin sosyo kültürel yapısı içerisinde değerlendirilmelidir. Tabii ki bu tarihî ve sosyolojik gerçeklik yaşlı dahi olsa bu insanlara uygulanan ölüme terk etme uygulamalarının her ne açıdan olursa olsun yaşam haklarının ihlal edildiği gerçeğini kabul edilebilir olduğunu göstermez.

Tarihin çeşitli devirlerinde insanların çoğu için gıda temin etmenin zor olması, barınma imkânlarının yetersiz olması, göç, savaş, kıtlık vb. gibi sorunlardan dolayı bu tür uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tür sosyolojik gerçeklerden dolayı insanların hayattaki belki de en kıymetli varlıkları olan anne ve babalarını ya da diğer aile büyüklerini ıssız yerlere terk ederek, diri diri gömerek ya da çeşitli tekniklerle boğarak öldürdüğü görülmektedir. Anlaması, anlamlandırması ve anlaşılması zor görülmekle beraber bu tür uygulamalar gerçek hayat içerisinde var olduğu için halk anlatılarının içerisinde de yer bulmuşlardır.

Modern çağın insanı için vahşice görülen bu uygulamalar aslında günümüzde de şekil değiştirmiş ve hafifletilmiş olarak varlığını hâlihazırda da sürdürmektedir. Geçmişte ailelere yük olduğu için ölüme terk edilen yaşlılar, günümüzde huzur evlerine ya da hasta bakım evlerine yerleştirilmekte, daha farklı bir ifade ile terk edilmektedirler. Geçmişten terk farkı öldürülmemiş olmaları olsa da yaşlılar aslında yine bir ıssızlığın, yalnızlığın ve hiçliğin içine bırakılmaktadırlar. Bu şekilde yaşlıların gözden uzak bir şekilde ölümü beklemeleri istenmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere yaşlı insanlar tarihin her devrinde bir yük olarak görülmüşlerdir. Bundan dolayı da yaşanan çağın imkânları ve şartları çerçevesinde aileden bir şekilde uzaklaştırılmaktadırlar. Modern çağla diğer çağlar arasında uygulamalar arasında ciddi farklar olmakla beraber yaşlılara bakış açısının bir bakıma benzer olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Aarne, A. & Thompson, S. (1961). *The types of the folktale*. Suomalainen Tiedekatemia.
- Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve Emeklilik*. Pegem Akademi.
- Chatterjee, P. (2014). Thalaikoothal: the practice of euthanasia in the name of custom. *European Researcher*, (87), 2005-2012.
- Duranlı, M. (2015). Deli Dumrul anlatmasında ötenazi kalıntısı. *Türk İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 43-48.
- Eberhard, W. (2000). *Çin simgeleri sözlüğü*. (S. Gürses-Z. Güler, Çev.). Kocabalcı Yayınevi.
- Enriquez, E. (2004). *Sürüden devlete*. (N. Tural, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (2017). *Totem ve tabu*. Kocabalcı Yayınevi.
- Fromm, E. (1994). *Kendini savunan insan*. (N. Arat, Çev.). Say Yayınları.

- Geçtan, E. (2016). *Varoluş ve psikiyatri*. Metis Yayınevi.
- Goody, J. (2011). *Yaban aklın evcilleştirilmesi*. Pinhan Yayıncılık.
- Griffis, W. E. (1894). *Corea the hermit nation*. Charles Scribner's Sons.
- Hacıyeva T. (1996). *Karaçay-Malkar folklor hrestomatiya*. El-Fa.
- Huvaj, F. (2003). *İslam dini ve Adıge gelenekleri çerçevesinde cenaze hizmetleri*. Adıge Yayınları.
- Imamure, S. (Yönetmen). (1983). *Narayama bushikô* (the ballad of Narayama) [Film]. The Criterion Collection.
- Işık, N. (2016). *Karaçay-Malkar folklor kitabının latin harflerine aktarımı ve değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kinoshita, K. (Yönetmen). (1958). *Narayamabushi-ko* (the ballad of Narayama) [Film]. Shochiku Co., Ltd.
- Malinowski, B. (1998). *İlkel toplum*. (H. Portakal, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Mizhaev, M. I. & Pashtova M. (2012). *Çerkes mitolojisi ansiklopedisi*.
- Onur, B. (2014). *Gelişim psikolojisi*. İmge Kitabevi.
- Ortabayeva, R.A.-K. (1987). *Karaçay-Malkar folklor*. Çerkessk: Stavropol Kitab Basmanı.
- Ömeroğlu, Ö. (1993). Ötanazi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2), 187-205.
- Özdemir, H. (1992). Yaşlıların Öldürülmesiyle İlgili Türkçe Halk Anlatıları. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri II. Cilt*, (s. 287-295). Devran Matbaası.
- Özen, M. ve Ekici Şahin, M. (2010). Ötanazi. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 15-36.
- Zastrow, C. & Karen K. (2015). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II*. (S. E. Türközü-B. Alparslan, Çev.). Nika Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Hürriyet (2018, 19 Mart). Dünyada yaşlı nüfusu artışta. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dunyada-yasli-nufusu-artista-40777064> (Erişim: 20.07.2022).
- Kur'an-ı Kerim. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2052/23-24-ayet-tefsiri> (Erişim: 08.09.2022).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2018, 15 Mart). *Haber Bülteni*. (Yayın no. 27595). www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27595 (Erişim: 20.07.2022)

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.